

Η σωτηριολογία των εικόνων

[Ορθοδοξία](#) / [Εκκλησιαστική Ιστορία](#)

[Πρωτοπρεσβύτερος Θεόδωρος Ζήσης](#)

Η επίκληση της εκκλησιαστικής Παραδόσεως ως του πρώτου θεολογικού επιχειρήματος υπέρ της χρήσεως των αγίων εικόνων δεν σημαίνει ότι απέφυγαν οι Πατέρες της Ζ΄ Συνόδου να δικαιώσουν θεολογικά και σωτηριολογικά τη σημασία τους. Αυτή όμως η θεολογία ξεκινάει με αποδοχή της Παραδόσεως, όχι με αμφισβήτησή της. Και αποδεικνύει κατόπιν με το θεολογικό στοχασμό και τη θεολογική σκέψη, πόσο σοφή και σωτηριώδης και απαραίτητη είναι η χρήση εικόνων μέσα στους ναούς.

Διδάσκει εν πρώτοις η Σύνοδος ότι ο επισειόμενος κίνδυνος της ειδωλολατρίας

είναι ανύπαρκτος. Ο Χριστός έσωσε άπαξ διά παντός τους ανθρώπους από την πλάνη των ειδώλων, ελκύοντάς τους στη λατρεία και προσκύνηση του αληθινού Θεού. Το ίδιο πράττει και η Εκκλησία συνεχίζουσα το έργο του σ' όλες τις εποχές. Δεν χρειαζόταν τους εικονομάχους η Εκκλησία για να την λυτρώσουν από την πλάνη των ειδώλων. Αποτελεί σμίκρυνση και μείωση του έργου του Χριστού και της Εκκλησίας ο ισχυρισμός ότι οι εικονομάχοι τώρα, για πρώτη φορά, καταπολεμούν την ειδωλολατρεία. Είναι ο μεγάλος πειρασμός των επιδόξων μεταρρυθμιστών όλων των εποχών, που θέλουν ακόμη και στο χώρο της Εκκλησίας να επεκτείνουν τις αλλαγές και τις μεταρρυθμίσεις, να σώσουν την σώζουσα Εκκλησία, ή όπως στις ημέρες μας λέγεται να "εκδημοκρατίσουν" την Εκκλησία. Οι Πατέρες της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, με σαφή αναφορά στο επιχείρημα των εικονομάχων ότι ο Λέων ο Ίσαυρος έσωσε τους Χριστιανούς, ανάμεσα στα άλλα αναθέματα αναθεματίζουν και όλους τους νέους σωτήρες· "Τοις λέγουσι ότι πλην του Χριστού του Θεού ημών άλλος ερρύσατο ημάς εκ των ειδώλων ανάθεμα" .

Οι εικόνες δεν έχουν καμιά σχέση με τα είδωλα, και ο σεβασμός προς αυτές δεν έχει λατρευτικό χαρακτήρα. Τα είδωλα, εν πρώτοις, παριστάνουν ανύπαρκτα όντα, ανύπαρκτους θεούς, που έρχονται στην ύπαρξη μόνο με τις ειδωλικές απεικονίσεις και εξαφανίζονται αμέσως μόλις τα είδωλα καταστραφούν· "των γαρ μη όντων η

τύπως ειδωλική γραφή ονομάζεται, α και η ελληνική μυθοποιία ανέπλαττε, των μη γεγονότων εν τη υπάρξει ληρωδούσα την ποίησιν”. Με τα είδωλα οι άνθρωποι πλάθουν και δημιουργούν ανύπαρκτους Θεούς, θεοποιούν ανθρώπους, ακόμη και υλικά αντικείμενα. Οι χριστιανικές εικόνες αντιθέτως παριστάνουν υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα, τον Χριστό, τη Θεοτόκο, τους αγίους. Όλες οι σκηνές από το βίο και τη δράση του Χριστού είναι ιστορικά γεγονότα. Μόνον αν δεν είχαν συμβή, έπρεπε να μη ζωγραφίζονται· εφ’ όσον όμως είναι πραγματικά γεγονότα, η παράστασή τους δεν έχει καμμιά σχέση προς το ψεύδος των ειδώλων .

Όταν οι Χριστιανοί προσκυνούν τις εικόνες των αγίων, δεν προσφέρουν λατρεία, που ανήκει μόνο στο Θεό, αλλά τιμή, σεβασμό και δόξα προς τους φίλους του Θεού, προς τον οποίον άλλωστε απολήγει η τιμή, γιατί αυτός τους εδόξασε. Δεν πρόκειται για μετάθεση της τιμής από το Θεό στις εικόνες. Η εικόνα έχει τριαδολογική θεολογική έννοια, παραπέμπει στο Θεό, διότι ο άνθρωπος είναι εικόνα Θεού· “εικόν του Θεού έστιν ο κατ’ εικόνα Θεού γεγονώς άνθρωπος και μάλιστα Πνεύματος Αγίου ενοίκησιν δεξάμενος. Δικαίως ουν την εικόνα των του Θεού δούλων τιμώ και προσκυνώ και τον οίκον του Αγίου Πνεύματος δοξάζω” . Η τιμή αυτή ουδέποτε μεταπίπτει σε λατρεία και θεοποίηση των αγίων. Είναι παράλογη και ιστορικά εξωφρενική η κατηγορία εναντίον των Χριστιανών για ειδωλολατρεία. Πώς είναι δυνατόν να τιμούν τα είδωλα οι Χριστιανοί, όταν τιμούν και υμνούν τους μάρτυρες που υπέστησαν το μαρτύριο, επειδή αρνήθηκαν να προσκυνήσουν τα είδωλα; Οι ίδιοι μάλιστα οι μάρτυρες απαντώντας στην απορία των ειδωλολατρών, γιατί επιμένουν στο μαρτύριο, αφού ουσιαστικά με το να προσκυνούν τις εικόνες πράττουν το ίδιο με τους ειδωλολάτρες έλεγαν “αλλ’ ημείς ουκ ινδάλματα δαιμόνων ποιούμεν, αλλά του ενανθρωπήσαντος Θεού Λόγου ποιούμεν εικόνας και των αυτού αγίων· ου μέντοι θεοποιούμεν αυτάς” .

Το βάρος πάντως της διδασκαλίας των Πατέρων της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου πέφτει στην κατοχύρωση του μυστηρίου της ενανθρωπήσεως του Θεού και στις αγιαστικές και σωτηριώδεις επενέργειές του στο σώμα και στην ύλη. Ο αντιμυστικισμός της Συνόδου προφύλαξε την Εκκλησία από τη μονομέρεια των πνευματοκρατικών συστημάτων, που αρνούνται στην ύλη τη δυνατότητα να δεχθεί τον αγιασμό και τη Χάρη. Όλος ο κόσμος, υλικός και πνευματικός, και όλος ο άνθρωπος, ψυχή και σώμα, μένουν κάτω από την φροντίδα και πρόνοια του Θεού και τη ζωοποιό και αγιοποιό Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο Χριστός προσέλαβε ολοκληρωμένη ανθρώπινη φύση, έδρασε ως ιστορικό πρόσωπο, δεν ήταν φανταστική ύπαρξη. Η απεικόνισή του επομένως υποδεικνύει την πραγματικότητα της ενανθρωπήσεως. Εικονίζοντας τον Χριστό δείχνουμε ότι “ουχί κατά φαντασίαν και σκιωδώς την ημετέραν φύσιν ήνωσεν εαυτώ, καθώς τινες των αρχαίων αιρετικών πλανηθέντες εδογμάτισαν, αλλ’ ότι αυτώ πράγματι και αληθεία

άνθρωπος γέγονε τέλειος κατά πάντα, δίχα μόνης της επισπαρείσης ημίν εκ του εχθρού αμαρτίας” . Η ύλη δεν είναι κακή, θα διακηρύξει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, τη διδασκαλία του οποίου αξιοποίησε η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος· “Μη κάκιζε την ύλην, ου γαρ άτιμος. Ουδέν γαρ άτιμον, ο παρά Θεού γεγένηται. Των Μανιχαίων τούτο το φρόνημα” . Οι εικόνες μάλιστα των αγίων δεν είναι απλές αναμνηστικές παραστάσεις, όπως οι φωτογραφίες των συγγενών και φίλων, αλλά μετέχουν και αυτές στη δόξα και στον αγιασμό, λόγω της μυστικής τους σχέσεως προς τα πρωτότυπα. Η Χάρη του Αγίου Πνεύματος, που ανοικεί στους αγίους, χαριτώνει τα σώματά τους, όπως φαίνεται στα άγια λείψανά τους και περνά και στις άγιες εικόνες τους, που για το λόγο αυτό θαυματουργούν . Η Σύνοδος απέκρουσε την άποψη των εικονομάχων οι οποίοι ισχυριζόταν ότι η εικόνα, επειδή δεν καθαγιάζεται με ειδική ευχή, δεν έχει το χαρακτήρα του ιερού και αγίου, “αλλά μένει κοινή και άτιμος ως απήρτισεν αυτήν ο ζωγράφος”. Κατά τους Πατέρες της Συνόδου υπάρχουν πολλά άλλα αντικείμενα μέσα στη λατρεία, όπως ο σταυρός και τα ιερά σκεύη, τα οποία, χωρίς να καθιερώνονται με ευχή, είναι αφ΄ εαυτών πλήρη αγιασμού και Χάριτος. Το ίδιο ισχύει και με την εικόνα. Διά τούτο “ασπαζόμενοι ταύτην και τιμητικώς προσκυνούντες μεταλαμβάνομεν αγιασμού· επει και ιερά διάφορα σκεύη έχοντες ταύτα ασπαζόμεθα και περιπτυσσόμεθα και αγιασμόν τινά ειληφέναι παρ΄ αυτών ελπίζομεν· ή και τον σταυρόν και τα ιερά σκεύη φληναφήσουσι κοινά και άτιμα είναι, ως απήρτισεν αυτά ο τέκτων και ο ζωγράφος και ο υφάντης, επειδάν ουκ έχουσιν ευχήν ιεράν αγιάζουσαν αυτά, ή και τας σεπτάς εικόνας ως ιεράς και αγίας και τιμίας αποδέξονται” . Ό,τι αφιερώνεται στο Θεό και στους αγίους μετέχει της Χάριτος και γίνεται άγιο. Οι εικόνες είναι ισοδύναμες προς το ευαγγέλιο, τον σταυρό και τα ιερά σκεύη. Γι΄ αυτό με έμφαση η σύνοδος επαναλαμβάνει: “Ταύτα ειδότες ημείς, οι τω Θεώ μόνω την λατρείαν ημών εν πνεύματι και αληθεία προσάγοντες, πάντα τα αυτώ ανατεθειμένα και καθιερωμένα, είτε θείος τύπος του τιμίου σταυρού, είτε άγιον ευαγγέλιον, είτε σεπταί εικόνες, είτε ιερά σκεύη εισί, και ασπασώμεθα και περιπτυξώμεθα, ως ελπίδα έχοντες αγιασμόν μεταλαμβάνειν παρ΄ αυτών” .

Η σύνοδος δεν παρέλειψε να αναφερθεί και στη μεγάλη διδακτική και παιδαγωγική σπουδαιότητα των εικόνων στηριγμένη και πάλι σε μαρτυρίες πατέρων και διδασκάλων της Εκκλησίας. Η σπουδαιότητα αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο ότι δίνεται η δυνατότητα στους αγραμμάτους, βλέποντας τις εικόνες να μαθαίνουν τα σωτηριώδη γεγονότα της ζωής του Χριστού και τους άθλους, ασκητικούς και μαρτυρικούς των αγίων. Είναι ασφαλώς και αυτό σπουδαίο στοιχείο της παιδαγωγικής τους αξίας, που το επισημαίνει συχνά η σύνοδος, όπως άλλωστε κλασσικά το διετύπωσε ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός· “όπερ τοις γράμμασι μεμνημένοις η βίβλος, τούτο τοις αγραμματοις η εικών και όπερ τη ακοή ο λόγος, τούτο τη οράσει η εικών νοητώσ δε αυτή ενούμεθα” . Η παιδαγωγική σπουδαιότης

των εικόνων επεκτείνεται εις όλους. διότι η ακοή δεν είναι η μόνη οδός μαθήσεως για τον άνθρωπο· υπάρχει και η όραση, η οποία εργάζεται με τις εικόνες, με την εποπτεία. Ο νους, στον οποίο τελικώς καταλήγουν όλα τα ερεθίσματα και εκεί ενώνονται, για να θέσει σε λειτουργία το εργαστήριο της μαθήσεως, δέχεται εντυπώσεις από όλες τις αισθήσεις και όχι μόνο από την ακοή. Οι λέξεις ακοή και όραση, λόγος και εικόνα κυριαρχούν στις συζητήσεις των πατέρων της συνόδου, οι οποίοι δεν επιθυμούν να περιορίσουν την ορθόδοξη λατρεία μό-νο στην ανάγνωση, στο λόγο, αλλά θέλουν και διά της θέας, διά της οράσεως να μετέχει ο πιστός, ώστε να φθάνει στο νου πλούσιο υλικό από πολλές κατευθύνσεις “και γαρ διά της αναγνώσεως εν τοις ωσί δεχόμενοι την ταύτης ακρόασιν τω νοί παραπέμπομεν, και τοις όμμασιν ορώντες τας εικονικάς ανατυπώσεις, ωσαύτως νοερώς αυγαζόμεθα· και διά δύο πραγμάτων αλλήλοις επομένων, της τε αναγνώσεως φημί και της αναζωγραφήσεως, ενός γνώσιν λαμβάνομεν τω εις μνήμην έρχεσθαι των πεπραγμένων” .

Αυτά αποκτούν πρόσθετη αξία ιδιαίτερα στις ημέρες μας, που παρατηρείται η εκπληκτική τελειοποίηση των εποπτικών και τηλεοπτικών μέσων, με τη δορυφορική μάλιστα τηλεόραση, που θα μας μεταφέρει εικόνες απ’ όλο τον κόσμο. Οι εργαζόμενοι στα τηλεοπτικά μέσα δεν θα εύρισκαν καλύτερη επαγγελματική εορτή, από την ημέρα της μνήμης της Ζ΄ Οικουμε-νικής Συνόδου ή από την εορτή της Ορθοδοξίας, που αποτελεί το θρίαμβο των εικόνων. Η Ορθοδοξία πιστή στην παράδοση, απέφυγε να μεταβληθεί σε τελετουργία του λόγου με την κυριαρχία του κηρύγματος, όπως έγινε στη Δύση, ιδιαίτερα στον Προτεσταντισμό. Χωρίς να παραμελήσει τον λόγο, το κήρυγμα, διεμόρφωσε τον πλούτο και την ποικιλία της θείας λατρείας, όπου συνεργάζονται αρμονικά όλες οι τέχνες, η ποίηση, η μουσική, η ζωγραφική, η αρχιτεκτονική, για να μετέχει ο άνθρωπος ολόκληρος με όλες τις αισθήσεις του• “Η γαρ αγία του Θεού Καθολική Εκκλησία εκ διαφόρων και ποικίλων πραγμάτων τους εν αυτή γεννηθέντας έλκει προς μετάνοιαν και επίγνωσιν της των εντολών του Θεού τηρήσεως και πάσας τας αισθήσεις ημών σπεύδει καθοδηγείν προς δόξαν του επί πάντων Θεού και δι’ ακοής και οράσεως την επανόρθωσιν ποιείται, αυτά τα πεπραγμένα επ’ όψει των προσερχομένων προτιθείσα” .

Πρέπει γι’ αυτό να τονισθεί ότι ο θρίαμβος εναντίον των εικονομάχων αποτελεί όχι μόνον νίκη εναντίον μιας αιρέσεως, αλλά και ευρύτερα νίκη του πολιτισμού επί της βαρβαρότητας, όπως σημείωσε ήδη ο Gregoire λέγοντας ότι “η Βυζαντινή Εκκλησία διατηρεί άθικτη τη συνδιαλλαγή του τετάρτου αιώνας, κατά την οποίαν συμβιβάσθηκαν η τέχνη με την πίστη... Ο πολιτισμός κερδίζει μία νίκη σε βάρος της βαρβάρου σκαιοτήτος των Ισαύρων” . Υπάρχουν πράγματι θαυμάσιες θέσεις στα πρακτικά της συνόδου, με τις οποίες οι Πατέρες δείχνουν την νομιμότητα και

αναγκαιότητα της τέχνης μέσα στην Εκκλησία, απέναντι στις κατηγορίες των εικονομάχων, που ήσαν επηρεασμένοι από τις ανεικονικές τάσεις του Ιουδαϊσμού και του Ισλαμισμού, και που στην πραγματικότητα επεδίωκαν αφελληνισμό και εξανατολισμό του Χριστιανισμού. Στον κόσμο των εικόνων είναι πράγματι έκδηλη η ελληνική στάση και ευαισθησία. Κράτησε ο Χριστιανισμός την δυνατότητα απεικονίσεως του Χριστού, της Θεοτόκου και των αγίων και διέσωσε τη θρησκευτική τέχνη, αφού κατεδίκασε βέβαια την ασέβεια της τέχνης στην υπηρεσία της ειδωλολατρίας. Απέναντι στο επιχείρημα των εικονομάχων ότι ο Ελληνισμός είναι εφευρέτης και αρχηγός της βδελυρής και χυδαίας τέχνης των εικόνων, η σύνοδος παρατηρεί ότι πρέπει να καταδικάζουμε όχι την τέχνη καθ' εαυτήν, αλλά την ασέβεια της τέχνης: "ούτω επί εικόνων ελληνικών (ειδωλολατρικών) και χριστιανικών νοήσωμεν, ότι εκείνοι μεν εις λατρείαν του Διαβόλου, ημείς δε ως δόξαν Θεού και υπόμνησιν". Θα καταλήγαμε σε καταδίκη όλων των τεχνών και επιστημών και σε πλήρη βαρβαρότητα, αν επικρατούσαν τα κριτήρια των εικονομάχων: "Ουκούν κατά την αυτών παράνοιαν οίχεται πάσα επιστήμη και τέχνη δοθείσα παρά του Θεού προς τε την αυτού δόξαν και προς σύστασιν της ημετέρας ζωής".

Η Ορθοδοξία εξακολουθεί να παραμένει η μία αγία καθολική και αποστολική Εκκλησία, που συνεχίζει χωρίς διακοπή, την πίστη και ζωή της αδιαίρετης Εκκλησίας. Οι Χριστιανοί της Δύσεως, οι Ευρωπαίοι συνεταίροι μας στην Κοινότητα, συνειδητοποιούν διαρκώς και περισσότερο την δική τους φτώχεια απέναντι στον δικό μας λειτουργικό και θεολογικό πλούτο, όπως φάνηκε από την αναφορά που κάναμε στις απόψεις του κορυφαίου πνευματικού ηγέτου της Δύσεως, του πάπα. Οι ομόδοξοι αδελφοί μας του Βορρά, οι Σλάβοι, τις βυζαντινές εικόνες και τους ναούς έχουν ως τα καλύτερα πολιτιστικά τους δημιουργήματα που πηγάζουν άμεσα από την Ελληνική Ορθοδοξία. Η εικόνα της Αγίας Τριάδος του Ανδρέα Ρουμπλιώφ ή της Θεοτόκου του Βλαδιμήρου, και πολλά άλλα, είναι καύχημα για τους Ρώσους, που γιορτάζουν εφέτος τα χίλια χρόνια από τον εκχριστιανισμό τους. Στη χώρα μας κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο, που θα δοκιμασθεί η πολιτιστική μας αντοχή, με την πλήρη ενοποίηση της Ευρώπης, ξοδεύονται τεράστια ποσά για πολιτιστικές εκδηλώσεις με φολκλορική μόνο σημασία. Απέναντι όμως στην Ορθόδοξη Εκκλησία, το μόνο ζωντανό και δυναμικό πολιτιστικό φορέα, που συνεχίζει δυναμικά και δημιουργικά το πολιτιστικό της έργο στα πλαίσια της πολύ ευρύτερης πνευματικής της αποστολής, δυστυχώς η στάση των υπευθύνων οργάνων της πολιτείας είναι απογοητευτική. Είναι γενική σχεδόν η διαπίστωση ότι καταβάλλεται προσπάθεια να τεθεί η Εκκλησία στο περιθώριο. Μία αδίστακτη εικονοκλαστική κίνηση ξηλώνει από τις συνειδήσεις των νέων κυρίως, και από το εικονοστάσι του Γένους, μεγάλες μορφές της ιστορίας· ασεβεί προς τους αγίους και προς τους εκπροσώπους της Εκκλησίας, που

τους διαβάλλει και τους συκοφαντεί, ώστε να μη μπορούν να επιδράσουν. Αφαιρούνται οι εικόνες και οι προσευχές από τα διδακτικά βιβλία των σχολείων, και μεθοδεύεται η παντελής εκδίωξη της Ορθοδοξίας από την εκπαίδευση. Και σαν να μην έφθανε η πνευματική αυτή εξουθένωση, επιδιώκεται τώρα και η οικονομική εξουθένωση ως και η διοικητική υποταγή, ώστε να αφαιρεθεί κάθε δυνατότητα δράσεως και πολιτιστικής αναπτύξεως. Ιδιαίτερα διώκονται και εξουθενώνονται τα μοναστήρια, που αντίθετα θα έπρεπε να ενισχυθούν και να τύχουν προσοχής, γιατί διασώζουν ακέραιο το ελληνορθόδοξο παρελθόν μας. Ευτυχώς που σαν αντίβαρο απέναντι σ' αυτή την εικονομαχική στάση στέκεται φρουρός των οσίων και ιερών ο ορθόδοξος ελληνικός λαός. Η συνείδηση του πληρώματος της Εκκλησίας δεν κοιμάται, αγρυπνεί. Δικαιούμαστε γι' αυτό σήμερα, Κυριακή της Ορθοδοξίας, να ελπίζουμε και πάλι σε νίκη και θρίαμβο της Ορθοδοξίας.

Mansi 12, 1010-1011.

Mansi 13, 96,113.

Mansi 13, 49.

Mansi 13, 48-49.188.

Mansi 13, 101-116.

Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνas 2, 13. 14.

Στη σύνοδο παρουσιάσθηκε άφθονο υλικό από διηγήσεις και ιστορίες για θαύματα που επιτελέσθηκαν από τις άγιες εικόνες· βλ. Mansi 13, 40. 309.

Mansi 13, 269-271.

Mansi 13, 309. 377.

Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνas 1,17,PG 94,1248.

Mansi,13,220.

Mansi 13,360.

H. Baynes- H. St.L.B. Moss,Bυζάντιο. Εισαγωγή στο Βυζαντινό πολιτισμό, Αθήνα 1983,σ.175.

(Θεοδώρου Ζήση, Πρωτοπρεσβυτέρου, Καθηγητού Παν/μίου Θεσ/νίκης, «Οι εικόνες στην Ορθόδοξη Εκκλησία», Θεσ/νίκη 2007, σ. 24- 32).

<http://bit.ly/130ZiWY>